

کنفرانس بین‌المللی «مسائل قفقاز: جستجوی راه‌حل‌ها» در تاریخ ۱۹ و ۲۰ خرداد ۸۲ در شهر استانبول برگزار گردید. در این کنفرانس که با همکاری مشترک مرکز تحقیقات استراتژیک وزارت خارجه ترکیه و دانشگاه گالاتاسرای استانبول برگزار شد، ۱۵ محقق و کارشناس از کشورهای ترکیه، ایران، آذربایجان، گرجستان، ارمنستان، روسیه، آلمان، امریکا و انگلستان شرکت داشتند. در زیر گزارشی از این کنفرانس ارائه می‌شود.

کنفرانس با سخنرانی کوتاه و خوش‌آمدگویی مورات بیلهام^۱ رئیس مرکز تحقیقات استراتژیک آغاز شد. وی با اشاره به مشکلات و مسائل قفقاز و اهمیت استراتژیک منطقه اظهار داشت: از نگاه ترکیه، قفقاز ادامه طبیعی کشور و محل تقاطع منافع استراتژیک و اقتصادی ترکیه است. ترکیه با منطقه مشابهت‌های زیادی داشته و به لحاظ قومی رابطه نزدیکی با قفقاز دارد. بیلهام در ادامه سخنان خود جایگاه مشابهی همانند ترکیه برای ایران و روسیه قائل شد و در مورد نقش امریکا در منطقه اظهار داشت که امریکا خواستار صلح و ثبات منطقه است و در منافع اقتصادی منطقه شریک می‌باشد.

پس از سخنان بیلهام پیام وزیر خارجه ترکیه قرائت گردید: عبدالله گل وزیر خارجه ترکیه در پیام خود به این کنفرانس، قفقاز را محل انرژی، محل ارتباط شمال و جنوب و شرق و غرب دانست و اظهار داشت که اهمیت قفقاز روبه‌فزونی است و

این اهمیت نه فقط به جهت منابع انرژی آن است بلکه به جهت نقشی که در ترانزیت انرژی (نفت و گاز) و ارتباط دهنده کشورهای گوناگون به یکدیگر دارد اهمیت آن معلوم می‌گردد.

وزیر خارجه در ادامه پیام خود به روابط رو به گسترش ترکیه با آذربایجان و گرجستان اشاره کرد و از این که ترکیه موفق نشده با ارمنستان رابطه داشته باشد اظهار تأسف کرد و ادامه داد که ترکیه به دنبال راه‌حل‌های صلح‌آمیز برای مسائل منطقه از جمله قره‌باغ است و معتقد به یک راه‌حل و سازوکار بلندمدت برای مشکل قره‌باغ می‌باشد.

آخرین موضوع مورد اشاره عبدالله گل همکاری‌های سه جانبه ترکیه، آذربایجان و گرجستان بود که به اجلاس رؤسای جمهوری این سه کشور در طرابوزان اشاره داشت. پس از پیام وزیر خارجه و سخنرانی کوتاه رئیس دانشگاه گالاتاسرای، جلسات کاری کنفرانس آغاز گردید. در مجموع چهار جلسه کاری به شرح زیر برگزار شد که در هر جلسه سه یا چهار نفر سخنرانی نمودند.

۱. قفقاز جنوبی پس از استقلال: توسعه سیاسی و اقتصادی در دهه اخیر

۲. سیاست‌های قفقازی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای

۳. مسائل امنیتی منطقه: ریشه‌ها، علل و راه‌حل‌ها

۴. همکاری‌های اقتصادی و همکاری‌های در زمینه انرژی

از جمله مهم‌ترین سخنرانی‌های انجام شده می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

۱. ژرار لیباردین^۱ (استاد دانشگاه میشیگان آمریکا - مشاور سابق رئیس جمهور

ارمنستان) اظهار داشت: کشورهای آذربایجان، ارمنستان و گرجستان کشورهایی ضعیف هستند، زیرا دارای اقتصادی ضعیف جامعه‌ای درگیر تنش و بحران و به لحاظ سیاسی آینده نامشخصی دارند. دموکراسی به معنی وجود چند حزب سیاسی نیست که تصور کنیم در منطقه دموکراسی وجود دارد. ما در موقعیتی هستیم که روندی شروع شده اما هنوز تمام نشده است و معلوم نیست آینده آن چیست؟ درگیری‌های زیادی در منطقه وجود دارد در حالی که منطق

درگیری‌ها معلوم نیست.

قفقاز با این که یک منطقه استراتژیک است اما همانند یک منطقه عمل نمی‌کند. همکاری منطقه‌ای وجود ندارد. همه به بیرون منطقه نگاه می‌کنند و انتظار دارند مشکلات منطقه در مسکو، واشنگتن یا بروکسل حل و فصل گردد.

نگاه‌های مانده از دوران جنگ سرد همچنان در روابط منطقه‌ای حاکم می‌باشد. مشکلات بین کشورها محلی نیست بلکه مسائل بین‌المللی باعث بخش عمده‌ای از مشکلات بین کشورها می‌باشد.

سیستم دولت - ملت با فروپاشی شوروی دچار مشکل شده است و باشگاه هسته‌ای جهان انحصار خود را از دست داده است. بعضی واحدها مانند یک دولت عمل می‌کنند. چین، کوزوو و شمال عراق با این که دولت نیستند اما رفتار دولتی از خود نشان می‌دهند.

امروزه نقش و جایگاه امریکا در حل و فصل منازعات یک نقش تعیین‌کننده است. حضور و اراده امریکا در روشن شدن این موضوع که چه مشکلی حل می‌شود و چه مشکلی حل نشدنی است موضوع تعیین‌کننده‌ای است و با این منطق می‌توان بحران‌های موجود در جهان را ارزیابی نمود.

آراشیدز ماموکا^۱ (عضو سابق پارلمان گرجستان) گفت: موزائیک مذهبی، قومی و اقتصادی عمده‌ترین مسائل قفقاز محسوب می‌شوند. مسائل قفقاز را نمی‌توان در حالت انزوا حل و فصل کرد؛ لذا باید سازمان‌های جهانی را برای حل مشکلات قفقاز به منطقه دعوت نمود. مهم‌ترین مشکلات گرجستان عبارتند از: آبخازیا، اوستیا، مشکلات اقتصادی، قاچاق و جرائم سازمان یافته و بالاخره مشکل بازسازی ساختار دولت. در گرجستان تمامی این مشکلات با یکدیگر پیوند خورده‌اند و یک مجموعه حل نشدنی را بوجود آورده‌اند. اگر مشکل آبخازیا سیاسی باشد اما در اوستیا مشکل سیاسی با قاچاق نفت و جرائم سازمان یافته منطقه با یکدیگر پیوند خورده است. مهاجران مختلفی در گرجستان حضور دارند. بین ۵ تا ۷ هزار نفر چینی در

1. Arashidze Mamuka

درهٔ پانکیسی حضور دارند ما می‌دانیم که جنگجویان چچنی بین این افراد وجود دارند اما نمی‌توانیم با تمام مردم مهاجر جنگ کنیم.

اینجانب اظهار داشتیم: در منطقه قفقاز ترتیبات امنیتی مختلفی توسط کشورهای منطقه پیشنهاد شده است. ایران فرمول ۳+۳ (ایران، روسیه، ترکیه + آذربایجان - ارمنستان - گرجستان) روسیه فرمول ۱+۳ (روسیه + آذربایجان، ارمنستان، گرجستان)، آذربایجان فرمول ۲+۳+۳ (طرح ایران + آمریکا + اروپا) ترکیه فرمول ۱+۳+۳ (آذربایجان - ارمنستان - گرجستان + آمریکا - اروپا - روسیه + ترکیه)، ارمنستان فرمول ۲+۳ (آذربایجان - ارمنستان - گرجستان + روسیه - ایران) و بالاخره گرجستان طرح قفقاز صلح‌خواه را پیشنهاد نموده‌اند.

ملاحظه می‌شود که هیچ دو کشوری طرح مشترکی ندارد و این موضوع مبین آن است که فعلاً دیدگاه مشترکی برای امنیت قفقاز وجود ندارد. پیدا کردن سازوکار مناسب برای امنیت منطقه جز از راه پیدا کردن یک سازوکار مشترک میسر نیست و این سازوکار را می‌توان از طریق برگزاری اجلاس ویژه امنیتی و مذاکرات چندجانبه بین کشورهای پیدا نمود.

پاول هنز^۱ (مشاور شورای امنیت ملی - آمریکا) اظهار داشت: در دوران شوروی اطلاعات آمریکا دربارهٔ مسائل قفقاز به ترکیه وابسته بود و خود آمریکا مستقیماً دربارهٔ مسائل قفقاز اطلاعات جمع‌آوری نمی‌کرد و همین مسأله باعث شد که حتی پس از استقلال کشورهای قفقاز مدت‌ها سفارت‌خانه‌های آمریکا تحت تأثیر دیپلمات‌های ترکیه باشد.

رابطه نزدیک جیمز بیکر وزیر خارجه وقت آمریکا با ادوارد شوارد نادره باعث شد که آمریکا پس از استقلال گرجستان به این کشور نزدیکی بیشتری پیدا کند و به مسائل قفقاز از نگاه گرجستان توجه نماید. نگاه آمریکا به مسائل چچن نگاه خاصی است. مسلمانان آمریکا مایل به درگیر شدن آمریکا در مسائل مربوط به چچن‌ها نیستند. اما در کل، تمامی چچن‌ها را تروریست نمی‌شناسند و به آن‌ها به صورت مجموعه‌ای که می‌خواهند در مقابل روسیه از خود دفاع کنند نگاه می‌نمایند. شاید بتوان چچن را با فلسطینی‌ها مقایسه کرد و موضع روسیه را همانند موضع

1. Paul Henze

فرانسه در الجزایر دانست.

توفیق ذوالفقار آف (محقق ارشد - جمهوری آذربایجان) گفت: درگیری‌های قره‌باغ قدیمی‌ترین مشکل منطقه است که صدها کشته و هزاران نفر آواره داشته است. تا وقتی که سرزمین‌های اشغالی آزاد نشود امکان پیدا کردن راه‌حل برای دیگر مسائل منطقه وجود ندارد. تجربه مذاکرات صلح نشان داده است که مشکل اصلی آینده وضعیت سیاسی قره‌باغ است. مبادله زمین یکی از راه‌های حل ممکن برای حل مسأله قره‌باغ است اما ارامنه با این راه‌حل مخالف هستند زیرا ارمنستان را از کریدور شمال - جنوب حذف می‌کند.

منصور آگگون^۱ (محقق مسائل انرژی - ترکیه) اظهار داشت: تحقیقات اقتصادی مبین آن است که خط لوله نفت باکو - جیحان به لحاظ اقتصادی باصرفه نمی‌باشد. تنها محل فروش نفت آذربایجان از طریق این خط حوزه مدیریتانه است. این در حالی است که عربستان سه میلیون بشکه نفت اضافی دارد که می‌تواند بدون هرگونه سرمایه‌گذاری جدید وارد بازار مدیریتانه نماید و همین مسأله باعث می‌شود که نفت آذربایجان در مدیریتانه بالاتر از قیمت بازار شده و به فروش نرسد.

زینو باران^۲ (محقق مرکز نیکسون - آمریکا) اظهار داشت:

من یک شهروند ترکیه هستم که تابعیت آمریکا را دارم. می‌خواهم در سخنرانی خود دیدگاه‌های دوستان نو محافظه‌کار خودم را در آمریکا مطرح سازم. یکی از مسائل مهم دانستن این نکته است که چگونه فکر امریکایی‌ها پس از ۱۱ سپتامبر عوض شد. وقتی که یک دهکده افغانی توانست غوغایی در مانهاتان ایجاد کند، امریکایی‌ها متوجه شدند که نمی‌توانند بحران‌های مختلف جهان را به حال خود رها کنند. بنابراین آمریکا پس از ۱۱ سپتامبر به دنبال حل و فصل نهایی بحران‌ها است. پس از عراق آمریکا به قفقاز توجه بیشتری خواهد کرد و در صد حل و فصل بحران‌های آن از جمله بحران قره‌باغ خواهد بود.

البته آمریکا به مسأله ایران هم توجه خواهد کرد. سیاست آمریکا در ایران تغییر رژیم

1. Mensur Akgun

2. Zeyno Baran

است البته نه از طریق نظامی. بنابراین امریکا در قفقاز مایل نیست ایران نقش مهمی داشته باشد و فکر می‌کند که باید مسائل قفقاز بدون حضور ایران حل و فصل شود.

آمریکا به ترکیه فشار وارد می‌سازد تا مسائل خود را با ارمنستان حل و فصل کند، زیرا بدون حل مسائل ترکیه با ارمنستان امکان فعال شدن در سایر مسائل ضعیف است.

آذربایجان جایگاه بسیار مهمی در سیاست امریکا در منطقه دارد. آذربایجان می‌تواند الگوی حکومتی خوبی برای منطقه باشد به طوری که این الگو حتی از ترکیه هم بهتر است. کوچاریان بدترین انتخاب ممکن در ارمنستان بود.

جلسه پایانی

مورات بیلهام رئیس مرکز مطالعات استراتژیک، جلسه پایانی کنفرانس را بسیار خلاصه برگزار نمود. وی با بیان این نکته که برای کنفرانس از ۷۰ نفر دعوت به عمل آمده بود که در نهایت ۱۵ نفر توانستند در آن شرکت کنند اظهار داشت:

مردم اساس و بنیان کشورها هستند. آن‌ها شروع‌کننده درگیری‌ها هستند ولی نمی‌توانند شروع‌کننده صلح باشند لذا باید به آن‌ها کمک کرد تا صلح برقرار شود.

صلح در منطقه بدون همکاری همه نیروهای منطقه و نیروهای مؤثر بین‌المللی غیرممکن است. بدون ایران، روسیه و ترکیه صلح در منطقه نمی‌تواند پایدار باشد و اروپا و آمریکا نیز باید در منطقه صلح را ضمانت کنند. هیچ نیرویی نباید حذف شود و باید راه‌های مختلف همکاری در منطقه را جستجو کرد.

سیدرسول موسوی

رئیس مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز